

## O'YINLAR VOSITASIDA BOLA SHAXSINI SHAKLLANTIRISH

*O'yin maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning asosiy faoliyati bo'lib, u orqali bola shaxs sifatida shakllanadi. O'yin faqat bilish jarayonlarini takomillashtirib qolmay, balki bolaning xulq-atvoriga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tarbiyachi-pedagoglarning ta'lim-tarbiya ishida, bolalarni aqliy, axloqiy, mehnat va estetik jihatdan tarbiyalashda katta o'rini ushbu maqolada yoritilgan.*

**Kalit so'zlar:** o'yin, texnologiya, rivojlanish, faoliyat, harakat, shaxs, ruhiyat, ehtiyoj, faollik, jism, ko'nikma, malaka, bilim, pedagog, tarbiyachi, tasavvur, tajriba, sifat, o'sish, sub'ekt, obyekt, xulq, munosabat, mavjudot.

*Игра - основное занятие дошкольников, благодаря которому ребенок формируется как личность. Игра не только улучшает познавательные способности, но и положительно влияет на поведение ребенка. В статье подчеркивается важная роль педагогов в воспитательной работе, в интеллектуальном, нравственном, трудовом и эстетическом воспитании детей.*

**Ключевые слова:** игра, технология, развитие, активность, движение, личность, психика, потребность, активность, тело, способность, умение, знания, педагог, педагог, воображение, опыт, качество, рост, субект, объект, поведение, отношение, бытие.

*Play is the main activity of preschool children, which forms the child as an individual. Play not only improves cognition, but also has a positive effect on a child's behavior. This article highlights the important role of educators in the educational work, in the intellectual, moral, labor and aesthetic upbringing of children.*

**Key words:** game, technology, development, activity, movement, personality, psyche, need, activity, body, ability, skill, knowledge, pedagogue, educator, imagination, experience, quality, growth, subject, object, behavior, attitude, being.

**Kirish.** O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2017-2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarorining 1-ilovaga muvofiq asosan maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha 2017-2021-yillarga mo'ljallangan chora-tadbirlar rejasi ishlab chiqildi. Ushbu dasturning asosiy maqsadlaridan biri ilg'or xorijiy tajribani hisobga olgan holda bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish sharoitlarini yaratish hamda maktabgacha ta'lim muassasalari uchun pedagog kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirish o'quv reja va dasturlarini zamonaviy pedagogik texnologiya va metodlarni inobatga olgan holda takomillashtirishdan iboratdir.

**Asosiy qism.** Maktabgacha yoshdagi bolalarning yetakchi faoliyati o'yindir. Shuning uchun o'yin faoliyati maktabgacha yoshdagi bolalarni intellektual, ma'naviy, axloqiy rivojlantirish usuli hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar turmush tajribasiga ega bo'lmaganligi tufayli kattalarning turmush tarziga taqlid qilish va kuzatish orqali o'zlashtirib oladilar hamda o'zlarining taassurotlarini o'z o'yinlarida aks ettiradilar. Jumladan, kichik maktabgacha yoshdagi bolalarning asosiy o'yin faoliyati rlli o'yinlarni tashkil etadi. Rolli o'yinlar negizida ya'ni

o'yin jarayonida ularning xarakteri, bilish jarayonlari, tasavvur olami bilan birgalikda ijodkorlik qobiliyatlari ham rivojlanadi. Ko'plab olimlar va psixologlar o'yin orqali maktabgacha yoshdagi bolalarning shaxs sifatida shakllanishi borasida ko'plab nazariyalarni ishlab chiqqanlar. Jumladan, bog'cha yoshidagi bolalarda o'z xulqini boshqarish ko'nikmalarini tarkib toptirish bilan bog'liq psixologik muammoni o'ngangan Z.V.Manuylekoning fikricha, "biror maqsadga yo'naltirilgan mashg'ulotga nisbatan o'yinda xulq ko'nikmalarini oldinroq va osonroq egallash mumkin. Ayniqsa, bu omil bog'cha yoshi davrining xususiyati sifatida o'zining yorqin ifodasini topadi. Katta maktab yoshidagi bolalarda o'z xulqini o'zi boshqarish ko'nikmasi o'yin faoliyatida ham, boshqa sharoitlarda ham qariyb baravarlashadi. Ular ayrim vaziyatlarda, masalan, musobaqa paytida oldindagiga qaraganda yuqoriroq ko'rsatkichga ham erishishlari mumkin [2].

Yuqoridagi mulohazalar asosida umuman aytganda, o'yin va o'yin faoliyati bolada o'z xulqini boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish uchun muhim ahamiyat kasb etadi", deya ta'kidlab o'tgan. O'yin harakatlarining qisqarishi va umumlashuvi ko'rinishidagi mantiqan izchil, yig'iq shaklga o'tishning asosini tashkil qiladi. Psixolog J.Piaje o'yinda jismlarga yangi nom berish omiliga jiddiy

e'tibor bilan qarab, bu ish ramziy ma'noli tafakkur shakllanishining tayanchi, degan xulosaga keladi. Lekin bu xulosa vaziyatni aks ettirishning birdan-bir to'g'ri yo'li ekanligini bildirmaydi. Shuning uchun narsaning nomini o'zgartirish bilan bolada tarakkur va aql-zakovat o'sishini kutish ham mantiqqa mutlaqo ziddir. Aslida narsalarni qayta nomlash emas, balki o'yin harakatlarining xususiyatini o'zgartirish bolaning aqliy o'sishiga sezilarli ta'sir o'tkaza oladi" deya o'z fikrlarida yaqqol aks ettirilgan [2].

Darhaqiqat, o'yin faoliyatida bolalarda harakatning yangi ko'rinishi, ya'ni uning fikriy, aqliy jihati namoyon bo'ladi va shuning uchun o'yin harakatlarini shakllantirish jarayonida bolada fikrlash faoliyatining dastlabki ko'rinishi vujudga keladi. Bolaning aqliy kamol topishida yoki uning umumiy kamolotida o'yinning muhim ahamiyat kasb etishi xuddi mana shu dalil orqali o'z ifodasini topgan. O'yin maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning asosiy faoliyati bo'lib, u orqali bola shaxs sifatida shakllanadi. O'yin maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning asosiy faoliyati bo'lib, u orqali bola shaxs sifatida shakllanadi.

O'yin bolalarning mustaqil faoliyati bo'lib, unda bolaning ruhiyati namoyon bo'ladi. Bola hayotining bir yoshidan boshlab unga o'rab turgan tevarak-atrofni bilishga ehtiyoj xosdir. Bolalar o'yinlari o'zining barcha xilma-xilligi bilan unga yangi narsani bilish, o'yin mazmunida aks etgan jihatga o'z munosabatini bildirish imkonini beradi. Bola – o'sib va rivojlanib boruvchi mavjudotdir. Harakat – uning to'la-to'kis o'sib-ulg'ayishining shartlaridan biri. Faol harakatlarga ehtiyoj o'yinning barcha turlari, ayniqsa, harakatli va o'yinchoqlar bilan o'ynaladigan didaktik o'yinlar orqali to'liq qoniqtiriladi. Shuningdek, o'yinlar bolaning muloqotga kirishishga bo'lgan ehtiyojini qondirishda katta imkoniyatga ega [2].

O'yin - kishilik faoliyatining muhim turi hamda ijtimoiy munosabatlar mazmunining bolalar tomonidan ko'chirish, taqlid qilish asosida o'zlashtirish shakli. Kishilik tarixiy taraqqiyotining barcha davrlarida ham o'yin subyekt faoliyatining eng birinchi va muhim turi sifatida tan olingan. Binobarin, shaxs faoliyatining muhim turlari - mehnat, o'qish bilan birga o'yin ham uning shakllanishi va rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. O'yinlar vositasida katta avlod tomonidan to'plangan hayotiy tajriba, o'zlashtirilgan bilim, turmush tarzi va ijtimoiy munosabat asoslari, madaniy qadriyatlar yosh avlodga izchil uzatib kelingan. O'yin shaxsning tarbiyalash, rivojlantirish, o'rta ta'lim berish xususiyatlariga ega. Mavjud xususiyatlari tufayli o'yinlar qadim-qadimdan xalq pedagogikasining

muhim asoslaridan biri bo'lib, o'yinning bolalar faoliyatidagi o'rni katta bo'lib kelmoqda [4].

MTTning ta'lim-tarbiya ishida, bolalarni aqliy, axloqiy, mehnat va estetik jihatdan tarbiyalashda katta o'rin tutadi. O'yin bolalardagi bilim va tasavvurlarni mustahkamlaydi. Bunda pedagogni to'g'ri rahbarligida uning tushunchalari kengayadi. Tarbiyachi o'yin orqali bolalarda ona-vatanga, o'z xalqiga, boshqa millat vakillariga ijobiy munosabatni shakllantiradi, mustahkamlaydi. O'yin orqali tarbiyachi bolalarda jasurlik, rostgo'ylik, o'zini tuta bilishlik, tashabbuskorlik kabi sifatarni tarbiyalaydi. O'yin bolalarda ijtimoiy axloqni, ularning hayotga, bir-biriga bo'lgan munosabatni shakllantiruvchi maktab vazifasini bajaradi. Tarbiyachi - pedagog bolalarning o'yiniga raxbarlik qilayotib, ularni jamoa orqali ham tarbiyalab boradi. O'yin jarayonida bolalar o'z xohish-istaklarini jamoa xohishi bilan kelishib olishga, o'yinda o'rnatilgan qoidalarga rioya qilishga o'rganadi [4].

**Muhokamalar va natijalar.** O'yin - maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiya qilish vositasidir. Tarbiyachi-pedagoglar tomonidan tashkil etilayotgan o'yin mashg'ulotlari orqali tarbiya jarayonlari olib boriladi. Qoidali o'yin jarayonlarida bolalarda irodaviy sifatlar, jamoa bilan ishlash hamda kommunikativ muloqot ko'nikmalari shakllantiriladi. Bolalar yoshi ulg'ayib borishi bilan o'yin turlarini, undagi rollarni ham o'zlari tanlay boshlaydilar. Rus psixologi A.Usova tadqiqotlarida ham bolalarning o'yin faoliyatlarida bolalarning yosh xususiyatlarini ham inobatga olgan.

Uch yoshda bolaning o'yinlari yangicha tus oladi. Bola o'z o'yinlarida sekin-asta murakkab bo'lmagan syujetli o'yinlarni o'ynay boshlaydi. Uch yoshning oxiriga kelib, bola rol tanlay boshlaydi. ("Men oyisiman", "Men shifokorman" tarzida). Bolalar to'rt yoshga yetganda, syujetli rollar ancha rivojlanadi. Bu yoshdagi bolalar o'z o'yinlarida oila, bog'cha, avtobusdagi voqealarni aks ettiradi. Bola besh yoshga qadam qo'yganda, undagi kuzatuvchanlik yanada ortadi, tafakkuri rivojlanib, bilish doirasi kengayadi. Shu sababli o'yin mazmuni murakkablashib boradi. Hayolning rivojlanishi orqali ertak va hikoya mazmuni bo'yicha o'yinlar o'ynaydi. Katta bog'cha yoshida ijodiy o'yinlar juda yaxshi rivojlanadi. Bu o'yinlarda bolalar o'zlari eshitgan, ko'rgan voqealar, hikoyalar, kitob va boshqa manbalardan olgan bilim, malaka, his-hayajonlarini to'liq qo'llay boshlaydilar. Uzoq muddat davom etadigan o'yinlar maktabgacha yoshdagi bolalar o'yinlarining yuqori bosqichidir. Katta guruh yoshidagi bolalar o'yinlariga to'g'ri rahbarlik qilinsa, ularning mustahkam jamoasi yuzaga keladi. Rolli o'yinlarda bolalar har xil vositalardan foydalanadilar. O'yin

22 jarayonida ular ba'zi bir narsalarni xohlaganicha nomlab, faraz qilib o'ynaydilar. Masalan, qumni shakar, stulni mashina, danaklarni konfet o'rnida qabul qiladilar. Aks ettiruvchi vosita qancha ko'p bo'lsa, o'yin mazmuni shunchalik boyib boradi [1].

O'yin davomida bola shaxs sifatida shakllanib boradi. Taniqli pedagog olimlarning olib borgan tadqiqotlariga ko'ra, bolalar o'yinlariga har tomonlama to'g'ri rahbarlik qilish orqali ularga o'yinning mazmuni, tashkil etilishi, tuzilishi bolalar o'rtasidagi axloqiy munosabatlar, o'yinlarning rivojlanib, takomillashib borishiga ta'sirini ko'rish mumkin. Bolalar o'yinlarining yana bir turkumi qoidali o'yinlardir. Bunga quyidagilar kiradi: didaktik, harakatli, musiqaviy, ermak o'yinlar.

Qoidali o'yinlar barcha o'yinlar kabi amaliy faoliyat hisoblanadi. Lekin bolalar belgilangan qoidaga amal qilishlari talab etiladi. Belgilangan qoidalar kichikintoylarda mas'uliyatli bo'lishni tarbiyalaydi. Bola jamoada hamjihat ishlash, atrofdagilar bilan murosada bo'lishga o'rganib boradi. Har bir qoidali o'yinlar o'z g'oyasi va mazmuniga egadir. O'yin davomida qoidalarning to'g'ri bajarilishi "to'g'ri" yoki "noto'g'ri", "o'yin qoidasi buzildi", degan baholar bilan belgilanadi. Bolalar o'yin vaqtida o'z-o'zini nazorat qilishni o'rganib boradi. Albatta, har bir o'yin so'ngida natija tarbiyachi tomonidan muhokama qilinishi, unda qo'yilgan maqsad, qoida va erishilgan natijalarga e'tibor qaratilishi kerak. O'yin so'ngida qatnashchilarni rag'batlantirish, faol ishtirokchilarni maqtash – kelgusi o'yinlarning samarali o'tishini ta'minlaydi [1].

Maktabgacha yoshdagi bolalarning yetakchi faoliyati o'yin faoliyatidir. Didaktik o'yin - bu batafsil, murakkab, pedagogik hodisa: bu maktabgacha yoshdagi bolalarni o'qitishning o'yin usuli va bolalarni o'qitish shakli va mustaqil o'yin faoliyati bolani har tomonlama tarbiyalash vositasi. Didaktik o'yinlar - kognitiv va aqliy qobiliyatlarni rivojlantirishga yordam beradi: yangi bilimlarni olish, ularni umumlashtirish va mustahkamlash, obyektlar va tabiat hodisalari, o'simliklar, hayvonlar haqidagi tasavvurlarini kengaytirish; xotira, e'tibor, kuzatishni rivojlantirish; o'z mulohazalarini ifoda etish, xulosa chiqarish qobiliyatini rivojlantiradi. O'yin jarayonida bolalar tabiat obyektlari va uning mavsumiy o'zgarishlari haqidagi tasavvurlarini aniqlaydilar, mustahkamlaydilar, kengaytiradilar. Didaktik o'yinlar - sayohat bolalarning kognitiv faolligini oshirishning samarali usullaridan biridir. Eksperimental faoliyatda didaktik o'yin - bolalarning atrof-muhitga kognitiv qiziqishini shakllantirishga yordam beradi, asosiy aqliy jarayonlarni, kuzatishni, fikrlashni rivojlantiradi. Ota-onalar va o'qituvchilarning birgalikdagi

faoliyati - ota-onalarning individual maslahatlari, ma'lumot stendlari, papkalar, taklif qilingan material bilan tematik ko'rgazmalar - bolalar bilan ishlashda yanada samarali natija beradi. Bolalarning atrof-dagi dunyo haqidagi bilimlarini rivojlantirish, ularni tizimlashtirish, tabiatga insoniy munosabatni tarbiyalashda uchun didaktik o'yinlardan foydalaniladi [5].

Didaktik o'yinlar, odatda, norasmiy, qiziqarli tarzda tashkil etilgan o'quv jarayonini anglatadi. Bunday sinflar klassik ma'nodagi o'yinlardan o'rganishga qaratilganligi bilan va darslardan o'yin muhitini yaratish, o'quv jarayonlarini norasmiy shaklda kiyintirish bilan farqlanadi. Shunday qilib, aqliy rivojlanish uchun bolalarga dunyo haqidagi bilimlarni o'rgatadigan, ushbu bilimlarni tizimlashtiradigan va kengaytiradigan o'yinlardan foydalaniladi. Kichik yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalarga nisbatan, hissiy ta'limni rivojlantirishga qaratilgan ta'lim va ko'ngilochar tadbirlardan foydalanish tavsiya etiladi, chunki atrofimizdagi dunyoni idrok etishning taktil tajribasi majburiy asos bo'lib, buning asosida katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalarga yanada murakkabroq narsalarni taklif qilish mumkin.

Didaktik o'yin shaklida turli yoshdagi bolalarning rivojlanishi uchun katta imkoniyatlar mavjud. Ushbu ko'ngilochar va ma'rifiy tadbirlarni tanlashda tizimli yondashuvga rioya qilish, bola rivojlanishining barcha jihatlariga e'tibor berish muhimdir. Shu bilan birga, ushbu foydali o'yin-kulgining samaradorligini oshirish uchun yosh chegarasiga rioya qilish muhimdir. Mark Tven "Mehnat - bu inson bajarishi shart, o'yin esa u bajarishi shart emas" deya ta'kidlab o'tgan va birin-ketin mohirlik bilan chiqarish muhim. Shuni esda tutish kerakki, bolalarning ishtiroki va qiziqishi o'yinning afzalliklarini va ushbu norasmiy jarayon orqali maktabgacha yoshdagi bolalar tomonidan yangi bilim va ko'nikmalarni faol ravishda o'zlashtirishini belgilaydigan asosiy omillardir.

Yuqorida aytib o'tilgan barcha turdagi qoidali o'yinlar mazmuniga ko'ra o'z qoidalariga ega bo'ladi. Ular quyidagi xususiyatlarga ega: o'yin harakatlari orqali amalga oshiriladigan o'yin vazifasining mavjudligi, o'ynovchilarning harakat va munosabatlari qoidalar bilan yo'lga solib turilishi, o'yinda qoida va tayyor mazmunning mavjudligi, o'yinning ta'lim-tarbiyaviy mazmuni o'yin harakatlari vaqoidalarida mujassam bo'lib, ular bolalar uchun mustaqil vazifa sifatida namoyon bo'lmaydi.

O'yinlar faoliyatining eng muhim ma'nosi - bu bolalarning rivojlanishida rivojlanadi. Ushbu o'yinlar o'quv va ta'lim uchun maxsus ixtiro qilingan, ularda muayyan qoidalariga ega va ma'lum bir natija kutilmoqda. Aslida, didaktik o'yin - bu

o'rganish va o'yin shaklida sintez. Didaktik vazifalar unda o'rnatiladi, qoidalar va o'yin choralari aniqlanadi va natija oldindan taxmin qilinadi. Didaktik vazifa ostida ta'limning ta'siri va o'rganish maqsadi. Didaktik o'yinning vazifasi o'yin harakatlari orqali amalga oshiriladi. O'yin bolalarning o'zlari bajargan o'yinlariga asoslangan. Ushbu harakatlar qanchalik qiziqarli bo'lsa, o'yin yanada samarali va yanada qiziqarli o'yin. Kattalar didaktik o'yinlardan mashg'ulotlarni o'qishga nisbatan muammosiz siljishga imkon beradigan o'rganish usullari sifatida foydalanishadi. O'yin bolaning nutqining rivojlanishiga sezilarli darajada ta'sir qiladi. Kichikintoy o'yin holatiga ishonch bilan bog'lanishini ta'minlash uchun aloqa ko'nikmalarining minimal darajasi kerak. Boshqa bolalar bilan tushuntirish zarurati tufayli ulangan nutqning rivojlanishi bilan rag'batlantiriladi. O'yin tufayli bola individual va mazali belgilarni sezishni boshlaydi. Shuningdek, o'yinlar refleksoriy fikrlashni rivojlantirish uchun muhimdir [7].

Didaktik o'yin yordamida bola yangi bilimlarga ham ega bo'lishi mumkin. O'yinni boshlashdan oldin bolalarda unga qiziqish, o'ynash istagini uyg'otish kerak. Bunga turli usullar bilan erishiladi: topishmoqlardan foydalanish, qofiyalarni sanash, kutilmagan hodisalar, qiziqarli savol, o'ynash uchun fitna, bolalar oldindan o'ynagan o'yinni eslatish.

Pedagog o'yinni shunday yo'naltirishi kerakki, u o'zi uchun sezilmas tarzda ta'limning boshqa shakliga - darslarga adashib qolmasligi kerak. O'yinni muvaffaqiyatli tashkil etishning siri shundaki, tarbiyachi bolalarga o'rgatish bilan birga, o'yinni bolalarni xursand qiladigan, ularni yaqinlashtiradigan, do'stlikni mustahkamlaydigan faoliyat sifatida saqlab qoladi. Bolalar asta-sekin

o'yindagi xatti-harakatlari odatdagidan farqli bo'lishi mumkinligini tushuna boshlaydi [5].

Maktabgacha yoshda bola tengdoshlari va kattalar bilan muloqot qilish, maktabda muvaffaqiyatli o'qish, adabiyot, televidenie va radio dasturlarini tushunishga imkon beradigan so'z boyligini egallashi kerak. Maktabgacha yoshda o'yin yetakchi faoliyatga aylanadi, ammo zamonaviy bola, qoida tariqasida, ko'p vaqtini ko'ngilochar o'yinlarda o'tkazganligi uchun emas – o'yin bolaning ruhiyatida sifat o'zgarishlarini keltirib chiqaradi. Haqiqiy o'yin harakati faqat bitta harakat ostida bola boshqasini, bitta obyekt ostida boshqasini anglatgandagina sodir bo'ladi. O'yin harakati belgi xususiyatga ega. O'yinda bola ongining shakllangan belgi funksiyasi eng aniq namoyon bo'ladi. O'yinda uning namoyon bo'lishi o'ziga xos xususiyatlarga ega. O'yin o'rnini bosuvchilar ular bilan almashtirilgan narsa kabi harakat qilishlari kerak. Shuning uchun tanlangan o'rinbosar obyektga o'z nomini berish va unga ma'lum xususiyatlarni berishda bola o'rinbosar obyektning o'ziga xos xususiyatlarini ham hisobga oladi.

**Xulosa** o'rnida shuni ta'kidlash joizki, o'yinning ijtimoiy voqea ekanligini, o'yinda tevarak-atrofdagi borliq aks ettirilishini ilg'or olim va pedagoglar o'zlarining kuzatish va ilmiy tadqiqotlari orqali isbotlab berdilar. O'yin mustaqil faoliyat bo'lib, bu jarayonda bolalar o'z tengdoshlari bilan aloqa qilishga kirishadilar. Ularni umumiy maqsad, unga erishishdagi umumiy kechilmalar birlashtiradi. Shuning uchun o'yin do'stona munosabatlarni tarbiyalashda, jamoa hayoti malakalarini, tashkilotchilik qobiliyatlarini shakllantirishda muhim ahamiyat aks etadi.

### Adabiyotlar

1. Babayeva D. Bolalar o'yinlari turlari. –T.: TDPU, 2019.
1. Nishanova Z., Alimova G. Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi. -T.: "O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi", 2006. 36-38-betlar.
2. Sodiqova Sh. Maktabgacha pedagogika. -T.: "Fan va texnologiya", 2012. 188-190-b.
3. Sodiqova Sh. Maktabgacha pedagogika. -T.: "Fan va texnologiya", 2017. 271-275-b.
4. Salibeva A.R. Didaktik o'yinlar: ta'rifi, tuzilishi, turlari. Didaktik o'yinlarga misollar (tanlama).
5. O'zbekistan Respublikasining "Maktabgacha ta'lim konsepsiyasi". -T.: "Fan va texnologiya" nashriyoti, 2011.
6. Qodirova F., Toshpo'latova Sh., Kayumova N., A'zamova M. –Maktabgacha pedagogika. -T.: "Tafakkur nashriyoti"darslik, 2019. - 684 b.
7. tdpu.uz sayti